

УДК 37.091.2:821.161.2

Литвинюк Ніна

ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито проблему вивчення ліричних творів Т. Г. Шевченка на уроках читання в початковій школі з погляду художньої цінності. Наголошено на потребі змалку вести дітей до розуміння образного слова як будівельного матеріалу мистецтва літератури.

Ключові слова: Тарас Шевченко, віри, настрої, почуття, слово.

В статье раскрыто проблему изучения лирических произведений Т. Г. Шевченко в начальной школе с точки зрения художественной ценности. Сделано акцент на необходимости с ранних лет вести детей к пониманию слова как строительного материала искусства литературы.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, стихотворение, настроение, чувство, слово.

The article deals with the problem of studying lyrical works written by T.G. Shevchenko, at reading lessons in primary school in terms of artistic value. It is highlighted that we need to lead children from an early age to understanding figurative speech as a building material of Literature arts.

Key words: Taras Shevchenko, poem, mood, feelings, word.

Постановка проблеми. Тараса Шевченка знають і цінують в усьому світі. По ньому пізнають нас, українців, бо Кобзареві судилося стати символом своєї нації і країни. Про це говорить наш видатний сучасник Іван Дзюба у статті «Шевченко і Петефі». І справді: Адам Міцкевич – це Польща; Шандор Петефі – Угорщина; Роберт Бернс – Шотландія; Тарас Шевченко – Україна.

Склалася ціла наука – шевченкознавство, метою якої є вивчення життя, творчої спадщини і всіх аспектів земного та посмертного буття великого Кобзаря, частиною якого є шкільне шевченкознавство, яке розпочинається для малих українців із «Читанки». Незважаючи на те, що художні твори Кобзаря увійшли до золотого фонду дитячої літератури, більшість науковців присвячують свої дослідження творам Т. Шевченка, які вивчаються в середніх і старших класах загальноосвітньої школи. Грунтовних публікацій, зорієнтованих на потреби початкової школи замало. Методичні статті, які з'являються у фаховому журналі «Початкова школа» та інших виданнях, цікаві з погляду вчительського досвіду. Але вони не дають повного уявлення про слово-образ у Шевченкових творах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед статей, присвячених вивченню творчості Т. Г. Шевченка в початковій школі, переважають методичні розробки окремих уроків, серед яких мало уваги приділяється естетичним аспектам аналізу ліричних творів. Ряд науковців досліджували окремі твори Кобзаря, зокрема П. Волинський [2], І. Голубовська [3], Л. Кіліченко [6], А. Мовчун [10; 11]. Детальний розгляд творів Т. Шевченка, що входять до шкільної програми, знаходимо в монографіях Г. Клочка «Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація» [8] та В. Пахаренка «Шкільне Шевченкознавство» [13]. Саме ці дослідники дають вчителю цікаву підказку щодо естетичних аспектів вивчення ліричних творів Тараса Шевченка. Зокрема Г. Клочек вважає, що готуючись до уроків за творчістю Кобзаря, необхідно ознайомитися з біографічними працями, особливо з тими, що були написані давно (скажімо, з книгою О. Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя»). Адже в них Шевченко постає зі спогадів очевидців, які можуть сказати кожному з нас щось надто суттєве для розуміння і по-статі Т. Шевченка, і його творчості [8, с. 8].

В. Пахаренко наголошує, що Шевченкові твори у школі розглядаються частіше з національних та гуманістичних позицій і замало уваги приділяється естетичному принципу, до якого ми й звернулися у своїй статті [13, с. 4].

Ряд методистів і дослідників торкнулися питання літературознавчої пропедевтики в початковій школі та розкриття естетичної природи художньої літератури. Цікавими з цього погляду є для нас статті Г. Аврахова [1], Г. Воронової [3], Л. Іванової [5; 6], Л. Цимбалюка [18].

Постановка завдання. Методика аналізу ліричних текстів у початкових класах має свої особливості: молодші школярі знайомляться з роллю образних засобів переважно без вживання термінів. Але вкрай важливо на уроках читання спрямовувати увагу на усвідомлення слова як першоелемента літератури, прищеплювати усвідомлене розуміння функцій слова в художньому творі. Важливо також дбати про розуміння і використання засобів мови, про формування багатого активного словникового запасу, розкривати вміння висловлювати свої почуття про прочитане. Про це свого часу промовисто сказав В. Сухомлинський: «Споглядання і слухання, переживання побаченого і почутого – це перше вікно у світ краси»; «Слово – перша іскра, що запалює факел, який освітлює світ прекрасного» [18]. Тому наше завдання – розкрити красу і глибину Шевченкової поезії, використовуючи первинні літературознавчі елементи, які покликані розвивати в молодших школярів естетичні відчуття слова в ліричних творах.

Таке раннє розуміння естетичних основ літератури як мистецтва слова сприятиме духовному наповненню і мистецькому збагаченню юної особистості і допоможе проїнятися геніальною простотою й обривністю лірики Т. Г. Шевченка, яка запропонована для вивчення в початковій школі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Увесь спектр роботи зі словом підкаже студенту-практикантові та молодому вчителю посібник «Методика викладання української мови» за редакцією С. І. Дорошенка [10] та навчальна програма початкової школи.

З творчістю Т. Г. Шевченка другокласники знайомляться зі сторінок «Читанки» [15] і книжки «Літературне читання» [14]. Тут подані уривки з поем, які сприймаються як самостійні твори (найчастіше – пейзажної тематики), окремі вірші. Перший розділ «Тарас Григорович Шевченко – великий народний поет і художник» у «Читанці» 2 класу є пропедевтичною сходинкою до вивчення його творчості у наступних класах. Метою цього розділу є розширити й збагатити уявлення другокласників про життя і творчість поета, його роль для України, створити уявлення про точність, образність Шевченкового слова. Воно – багатоцінне, бо це слово національного генія, поета, який дорогий багатьом поколінням українців. Тож важливо розкрити відтінки почуттів, які передав поет, вчити дітей змалку чути у слові багату емоційну тональність, бачити можливості поезії – передавати кольори, звуки, картини природи і дії людей.

Далі подаємо свою версію роботи з ліричними текстами Тараса Шевченка на уроках читання.

«Тече вода з-під явора» – невелика пейзажна замальовка (уривок із вірша), яку дітям легко уявити. Прочитавши вголос, звертаємо увагу на те, як милозвучно, мелодійно звучить Шевченкове слово. Завдяки чому? Завдяки близькому звучанню слів (*явір-яром*), вживанням споріднених слів (*калина-калиненька, верболози-лози*). Чи всі знають значення слів? *Явір – дерево з родини кленів; яр – глибокий рів. Верболози – високий кущ або невелике дерево з довгими блискучими гілками і вузьким сріблястим листям, що росте у вологих місцях. Лози – зелене вербове гілля. Пропонуємо дітям усно намалювати картини, які оживають у цих рядках:*

а) Тече вода з-під явора Яром на долину (з-під коріння старого дерева витікає струмок, що прокладає шлях яром на долину, де багато квітів тощо);

б) пишається калиненька (красується), явір молодіє (відчуває молодецьку міць) ;

в) верболози й лози зеленіють (верболози схожі на зелені клубки, а лози – неначе зелене волосся верб, що опустилося майже до землі).

Стаavimo завдання: виберіть двоє слів, які вам звучать найпоетичніше і поясніть – чому? Це запитання змусить дітей прискіпливіше поставитися до слова в контексті вірша, зумовить поетичне бачення, розуміння прямого і переносного значення.

Розгляд вірша «Світає... Край неба палає...» розпочинаємо із запитань: Що настає одразу після ночі – ранок чи світанок? Як у вірші «Світає...» передано стан природи, що прокидається зі сну? («Край неба палає» – сонця ще нема, але яскраве проміння вже виринає з-за обриву (край тут – обрив, межа, неба і землі); гай іще «темний», вітру іще нема – «Тихесенько вітер віє», «соловейко... сонце зустрічає»). Що означає вислів «Степи, лани мріють»? (Ледь видніються, повиті ранковим туманцем). Якими рядками поет переконує нас у тому, що це літо, а не інша пора року? (*Верби зеленіють, сади рясні похилились*). Уявімо картину: «*Тополі по волі Стоять собі, мов сторожа, Розмовляють з полем*». Що б ви намалювали на передньому, на дальньому плані? Чому тополі порівнюються зі сторожею? (Тут варто додати ілюстрації або картини образотворчого мистецтва за вибором учителя).

«Защєбетав жайворонок». Якщо зіставити з попереднім віршем, то виразно бачимо, як Т. Г. Шевченко засобами слова зумів передати інший стан природи – ранок. Уже нема світанкової тиші, таємничості – навпаки: ожили і звуки, і фарби. Пропонуємо дітям прочитати рядки, в яких оживають звуки українського ранку (*Защєбетав жайворонок, Закувала зозуленька, Защєбетав соловейко, Пішла луна гаєм; Плугатар співає*). Добре було б, якби завдяки технічним засобам діти почули пташині звуки, щоб на екрані ожили місця перебування жайворонка, зозулі, соловейка. Чому *плугатар співає*? Чи подобається йому працювати? Що спів плугатара каже нам про характер українця? – запитуємо у другокласників. (Очевидно, він встав рано, бо схід іще «червоніє» – так буває, коли сонце пробивається крізь хмари. Він не боїться важкої праці, а працюючи, думає про щось своє, приємне. Зазначаємо, що пісня віками супроводжувала все життя українців). Що переважає у творі – опис чи дія? Відбувається *одночасно* (паралельно) чи *попередно*? (Тут переважає дія, використано засіб паралелізму, щоб створити повнішу картину ранку, тобто все відбувається одночасно. Тим цікавий цей вірш Кобзаря).

«Встала весна...» – поетичне пейзажне вкраплення в епічне полотно поеми «Гайдамаки». Дві строфи створюють простий і зрозумілий опис ранньої весни, доступний для розуміння малим дітям. Що свідчить про те, що у вірші зображена рання весна? (Земля іще *чорна, сонна*) Яке з означень – у прямому, а яке – в переносному значенні? Доберіть синоніми до слова *весна встала (прокинулась, проснулась)*. Чим схожа весна на чарівницю? (*Уквітчала її рястом, Барвінком укрила*). Ряст, барвінок – ці слова проілюструють малюнки. Яким настроєм проїнятий твір? Які рядки додають радості читачеві?

На завершення можна запропонувати вивчити вірш на уроці. Звертаємо увагу на перелічувальну інтонацію.

«Зоре моя вечірняя...» – вірш, написаний поетом у засланні, за тисячі кілометрів від любої серцю України. Нехай діти уявлять картину: в далеких степах, де навіть дерев нема, хіба поодинокі кущі-колосочки, жовті піски, піщані бурі, солоні вітри, що віють з Аральського моря, стоять похмурі казарми. Після важкого тренування на плацу в солдата Тараса Шевченка важко на душі. Він утомлений і само-

тній. Нікому й сказати про свій сум, хіба що зіроньці, які тільки що засвітилась на небосхилі. Після прочитання твору вголос проведемо бесіду: Як відбувається розмова з зіронькою? (*Тихесенько*). Чому ж так? Мабуть, щоб ніхто не підслухав, не потривожив. Є таке повір'я: коли рідні люди в розлуці, то вони можуть почути одне одного, дивлячись на одну зірку в небі. От і Тарас Григорович, мабуть, згадував про рідних людей, про друзів і рідних, розмовляючи з вечірньою зорею. Чи можна говорити з зіркою? Чи може зіронька відповісти? (Мабуть, ця розмова уявна, але поет звертається до зірки як до людини, оживлює її. І від того картинка вірша стає яскравішою, ближчою для нас. Ми починаємо розуміти: все на світі має свою мову, треба лише її почути). Як ви розумієте вислів «у Дніпра веселочка воду позичає»? Неодмінно варто послухати пісню «Зоре моя вечірняя» (у виконанні Дмитра Гнатюка) Чи сподобалась пісня? Який настрої вона передає? – відповіді на ці питання завершать розгляд поезії. Якщо в попередньому класі школярам ставилося завдання вслухатися у вірші наших класиків, щоб чути, «як звучить українське слово», то в «Читанці» для 3 класу [16]. вже є спеціальний розділ «Вчитайся, вслухайся у Шевченкове слово!». Вірші Т. Шевченка проілюстровані малюнками, до розгляду змісту творів подані завдання і запитання. Запропонуємо варіант розгляду творів Т. Г. Шевченка в третьому класі з метою не лише осмислення змісту, а й задля естетичного сприйняття поезії.

«Село! І серце одпочине» – уривок із поеми «Княжна». Проведемо підготовчу роботу. (Вправа на інтонавання: прочитати з різними розділовими знаками: Село. Село? Село!!! Читання гнізд споріднених слів на одному диханні: село – селище – сільський – селитися; письмо – писати – писанка; диво – дивина – дивитися). Окремі слова з цих рядів трапляються у вірші, який прозвучить. Перечитавши перший рядок, поміркуємо: чому Тарас Григорович висловлює таке твердження? Передбачаємо відповіді: ми й тепер їдемо відпочивати в село після праці в шумному місті, бо там тихо, зелено, чути, як співають пташки тощо. Отже, в селі – «серце одпочине». Вчитель доповнить: був час, коли в селах жила більшість населення України. І сам Шевченко – дитина села, дитина чудової української природи. Проілюструємо зміст твору картинками природи центральної України, щоб діти зрозуміли, що гори – це радше горби на Черкащині, звідки родом Шевченко. Що означає порівняння «село... – неначе писанка»? (Так в Україні кажуть про щось мальовниче, прекрасне). Назвіть ще одне порівняння («палати, неначе диво»). Пояснюємо значення слова – йдеться про панський будинок, який у селі вирізнявся розкішшю. Однак тут, у селі, кожній людині Бог уділив свого дива. Назвіть іменники з прикметниками, які виражають цю красу (*зелений гай, широколисті тополі, сині гори*). Тепер назвіть іменники з дієсловами, які малюють красу (*цвітуть сади, біліють хати, стоять палати, Бог витає*). Назвіть іменники, які називають широкий простір навколо (*ліс, і ліс, і поле*). З яким почуттям написано вірш? З якою інтонацією треба читати цей твір? (Захоплено, з любов'ю, з перелічувальною інтонацією, виділяючи голосом порівняння)

Наступний вірш «І досі сниться: під горою...» читаємо без вступного слова. Назвіть членів родини, які названі у вірші. Що свідчить про любов і тепло, що тут панує? (*Сивий дід коло хатиночки ... бавить хорошеє та кучеряве своє маленькеє внука, мати цілує діда і дитя, аж тричі весело цілує*). Знайдіть спільнокореневі слова (*хаточка, хатиночка*). Доберіть синоніми до слова: *сивий дід* – *старий, літній*. Назвіть дієслова, якими поет розповідає про матір (*вийшла сміючись, цілує, весело цілує, прийма на руки, і годує, і спить несе*). Що дієслова кажуть про її вдачу? (Очевидно, що вона швидка, моторна, роботяща). А в яких словах ми помічаємо елементи пейзажу? (*...під горою меж вербами та над водою біленька хаточка*). Автор вживає слово «сниться». Що твір нагадує більше – *сон* чи *спогад*? Тут можна розповісти дітям про Тарасового діда Івана, про те, як поет любив свою матір, якій присвятив багато гірких і теплих рядків. Чи може ця чудова поетична картинка бути вираженням мрії поета? (Так, адже він мріяв про щасливу родину).

«Тече вода із-за гаю» – вірш, написаний Т. Шевченком за кілька місяців до смерті поета. Прочитаємо його. Яким настроєм пройнятий твір? (Спокоєм, радістю рідного дому, родинним щастям, красою української природи). Це свідчить про те, що його автор не сумнівався, що повернеться до рідного краю, до своєї України. Які почуття передані в перших двох строфах? (Перечитуємо мовчки). Нас захоплює краса літнього пейзажу. Тішить качина сім'я на ставку – поет знаходить точні слова: качечка і качур по-важно впливають, качаточка весело хлюпочуться, їхнє крякання та качачий писк сприймається як розмова. Чи всі знають, що таке *ряска*? *Перечитаймо третю й четверту строфи. Хто з'явився на березі ставка? На березі ставу, що підходить до самого городу, з'явилися люди: дівчина співає пісню. Яким є дівочий спів – сумний чи щасливий? А чи щасливі батьки дівчини? Про що вони мріють?* Проведемо паралель поміж качиною родиною і людською. Чим вони схожі? (І качина, і людська сім'я – дружна, щаслива). Знайдіть споріднені слова (*качечка, качур, качаточка*). Як ви розумієте вислів «вода ставом стала» (*увійшла в береги*). Які слова з вірша вас найбільше потішили, зігріли серце? З якою інтонацією, силою голосу та в якому темпі слід читати кожен строфу? Для вивчення творів Т. Г. Шевченка в 4 класі пропонуються три вірші [17].

«Вітер з гаєм розмовляє» – непростий для розуміння баладного змісту. Це – народнопісенний вияв стихії, яка поглинає і рибалоньку, і човна. Як цей твір подати так, щоб четвертокласники сприйняли його? Насамперед необхідна вступна бесіда.

Життя Тараса Шевченка було сповнене важких випробувань і тривог. Немало їх у кожній людині. Поет – це митець, від Бога наділений особливим даром – бачити тонкі паралелі стану людини і стану природи. Радість може передаватися усмішкою сонця, хвилювання – поривами вітру, сум – пеленою туману.

Прочитаємо вірш. Чим стривожив він душу кожного з вас? Які почуття передає твір – веселі чи сумні, тривожні? Очевидно, другі. Чому? («Рибалоньки на світі немає», «погралися гори-хвилі – і скіпок не стало») Отже, природа – не лише радість і краса, а й могутня стихія, що може наробити лиха. Про це розповідається і в народних баладах. Якими словами передано красу, спокій природи, а якими – неспокій, руйнівну могутність? Прочитайте вірш мовчки і подумайте, яку паралель можна провести з людським життям, якщо замислитися над змістом цього вірша? (Людина не знає, що може трапитися на житті, що схоже на широкий, многоводний Дунай). Знайдіть рядки, де природа схожа на людину? (Вітер з гасм розмовляє). Які слова перегукуються з народною піснею? (Пливе човен води повен). Знайдіть слова в переносному значенні? (Поплив човен в синє море, А воно заграло; Погралися гори-хвилі). У підсумку скажемо: в короткому тексті поет зумів передати великий зміст завдяки словам-образам.

«Садок вишневий коло хати» – це твір, який знає кожна українська людина так само, як знає Шевченків «Заповіт» або «Думи мої». Вірш читали напам'ять наші прабабусі й дідусі, мами й татусі, знають і сучасні діти. Поезію називають шедевром – тобто зразком художньої досконалості. Перед вивченням уроку варто дітям дати завдання прочитати вірш удома і намалювати картину (за бажанням).

П'ятнадцятирядковий вірш Шевченка належить вічності, тому що він ніби зупинив мить вічноплинного часу. Зупинив, щоб показати красу травневого вечора в українському селі середини XIX століття, розкрити віковічні цінності нашого народу, які нам доведеться дослідити на уроці. Вслухаючись у вірш, скажіть, якими звуками наповнена кожна строфа? (Спочатку хрущі гудуть, дівчата співають українську народну пісню; чути тиху розмову сім'ї і голосний солов'иний щебет; під далекий дівочий спів і солов'иний щебет засинає родина). Яким настроєм наповнений вірш? (Красою українського вечора, спокоєм, добротою, родинним теплом). Про що цінне для кожного українця читаємо в цьому вірші? (Рідна земля – найпрекрасніша; праця на рідній землі – серцю мила; мамина наука – важлива, а любов – найдорожча) Так, Т. Г. Шевченко поетизує, ушлявлює українське село, чарівну природу рідного краю, народну пісню, сім'ю, родинні традиції. Кобзар говорить нам: «Це найбільші людські цінності. Вони важливі для нашого народу, в який би час ми не жили». Далі діти підходять до вивішених на дошці власних малюнків і коментують їх. Учитель розповість історію написання твору: важко навіть уявити, що теплий і радісний вірш «Садок вишневий коло хати» Т. Г. Шевченко створював у в'язниці – в холодному підземеллі Петропавлівської фортеці в Петербурзі, куди його засадив цар. Кати поета, мабуть, луснули б від злості, коли б довідалися, що їхній арештант і тут, у в'язниці, пише вірші. Цей цикл віршів Шевченко назвав «У казематі». І серед них – «Садок вишневий коло хати». Можна уявити, з яким нестерпним сумом поет загадував рідну Україну, ті хвилини особливого сімейного щастя, яке переживала вся родина, збираючись весняними і літніми тихими вечорами в садку за вечерею. Нехай про все, що звучало на уроці, оживе в пісні «Садок вишневий коло хати» композитора Богдана Вахнянина (бажано використати запис хорового виконання).

«Рече та стогне Дніпр широкий» діти, очевидно, вже чули. Цей твір називають другим гімном України. Вслухаймося в зміст і подумайте, на скільки уявних картин можна поділити вірш? (На три) Опрацюємо кожен частину.

1. Що відтворив поет у першій картині? (Бурю на Дніпрі). Якими словами поет передає могутність головної української річки? (Дніпр широкий, горами хвилю підійма). Хто ще, крім Дніпра, є тут дійовою особою? (Вітер). Яка його дія? Яким рядком автор змалював силу бурі («додола верби гне високі»). З якою інтонацією читаємо ці рядки? (Схвильовано, піднесено, грізно)

2. Що б ви зобразили на другій картині? (Захмарене небо, місяць, що виглядає із-за хмар). Яке порівняння вживає поет у цій строфі? (Місяць – човен, небо – море). Як ви розумієте зміст вислову: місяць «то виринав, то потопав»?

3. Яка за характером, настроєм третя картина? (Спокійна, адже автор показав, що природа вгамувалася, все стихло, чути, як перекликаються в гаю сичі – сови). Що означає вираз «Ще треті півні не співали»? (Це народний вираз, означає «ще не світало»). Доберіть синоніми до слів «ніхто ніде не гомонів» – не розмовляв, не перемовлявся, не шумів. Яким рядками поет передав абсолютну тишу? (Було чути, як «Сичі в гаю перекликались і ясен раз у раз скрипів»). Маємо знати, – підсумує вчитель, – що цей твір писав не просто Шевченко-поет, а й Шевченко-художник, який зобразив і широкий Дніпро, і небо, і верби, і рух природи, її живий стан. Про об'єднуючу роль місяця пише Г. Клочек: «Він з винятковою виразністю передає рух хмар» [8, с. 34]. З якою інтонацією читаємо другу і третю строфу? (Притишено, спокійно, таємниче) Відбувається виразне читання і правильне інтонування поезії. Цей твір став всесвітньо відомою піснею, мелодію якої створив Дмитро Якович Крижанівський. Запропонуємо не лише слухати пісню, а й співати.

Розкриття краси художнього слова Т. Г. Шевченка розширює навчальні можливості уроків читання. У художніх текстах Кобзаря вживаються *метафори*, у яких передається уподібнення одного явища іншому, що чимось схоже, нагадує його. Найчастіше це виявляється в тому, що дії людини переносяться на природні явища, якісь предмети (уособлення). Доступні для розуміння молодших школярів такі образні засоби, як порівняння, синоніми та антоніми, багатозначні слова, означення (епітети), перебільшення (гіперболи).

Робота над текстами поезій Тараса Григоровича Шевченка для молодших школярів може стати не лише основою для формування умінь повноцінно сприймати літературно-художній твір, а й чинником розвитку образного мислення, образної пам'яті, відтворюючої та творчої уяви. А такі психічні якості,

як спостережливість, емоційна вразливість, чуття мови, до яких вчитель апелює в процесі навчання на уроках читання, може стати основою розвитку творчого потенціалу.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Поезія Тараса Шевченка, запропонована для вивчення в початковій школі, має ознайомлюючий характер, тож юні читачі ледь торкаються поетичних струн великого поета-мислителя, слово якого виростає в символ і пророче передбачення. Але вкрай важливо, щоб поетове слово неодмінно знайшло відгук у юній душі, збудило образну уяву, захопито до самостійного прочитання Шевченкових творів та життєпису поета. Це можливе лише тоді, коли пізнавальні аспекти вивчення літератури неодмінно будуть поєднані з естетичними.

Література:

1. Аврахов Г. Г. Виховання у наймолодших розуміння естетичної природи художнього твору / Г. Г. Аврахов // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 2. – С. 60–66.
2. Волинський П. К. До інтерпретації вірша «Садок вишневий коло хати» Т. Г. Шевченка / П. К. Волинський // Радянське літературознавство. – 1980. – № 1. – С. 55
3. Воронова Г. О. Формування творчої особистості засобами слова / Г. О. Воронова // Початкове навчання та виховання. – 2006. – № 31. – С. 7–10.
4. Голубовська І. В. Шевченкове слово на уроках читання в початковій школі / І. В. Голубовська // Волинь-Житомирщина : Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2010. – № 21. – С. 282–290.
5. Іванова Л. І. Літературознавча пропедевтика в початковій школі / Л. І. Іванова // Початкова освіта (методичний порадник). – 2006. – № 8. – С. 3.
6. Іванова Л. Літературознавча робота у 1-4 класах / Л. Іванова, О. Петух // Початкова освіта. – 2006. – № 8. – С. 13–16.
7. Кіліченко М. Українська дитяча література : [навчальний посібник] / М. Кіліченко. – К. : Вища школа, 1988. – С. 71–78.
8. Ключек Г. Д. Поезія Тараса Шевченка. Сучасна інтерпретація : [посібник для вчителя] / Г. Д. Ключек. – К. : Освіта, 1998. – 237 с.
9. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка / Б. Лепкий. – К. : Україна, 1994 – 173 с.
10. Методика викладання української мови в початкових класах / За ред. С. І. Дорошенка. – К. : Вища школа, 1992. – 398 с.
11. Мовчун А. Вірші Т. Шевченка в початкових класах : [методична розробка уроків] / А. Мовчун // Початкова школа. – 2002 – № 3. – С. 43–48.
12. Мовчун А. Т. Г. Шевченко і його твори в початковій школі / А. Мовчун // Початкова школа. – 1999. – № 2. – С. 5–9.
13. Пахаренко В. І. Шкільне шевченкознавство : [навч. посіб.] / В. І. Пахаренко. – Черкаси : Брама-Україна, 2007. – 255 с.
14. Савченко О. Я. Літературне читання : [підручник для 2 кл.] / О. Я. Савченко – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 180 с.
15. Савченко О. Я. Читанка : [підручник для 2 кл.] / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2003. – Ч. I. – 126 с.
16. Савченко О. Я. Читанка : [підручник для 3 кл.] / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2006. – Ч. II. – 143 с.
17. Савченко О. Я. Читанка : [підручник для 4 кл.] / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2006. – Ч. II. – 175 с.
18. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т. 2. – С. 409–416.
19. Цимбалюк Л. Проблеми введення літературознавчої пропедевтики в початкових класах / Л. Цимбалюк // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 21–24.